

Bogoslovska
SMOTRA**članci – articuli**

UDK 27-732.4-675VAT II"715"

Prethodno priopćenje

Primljeno 12/05

DRUGI VATIKANSKI KONCIL ZA MLADOST KRŠĆANSTVA¹

Giuseppe ALBERIGO, Bologna

Sažetak

Cjelokupno vrednovanje rezultata Drugoga vatikanskog koncila zahtijeva složenu analizu koju treba provesti na više razina. Jedan od pristupa prihvatljivo se može ostvariti sučeljavanjem ozračja pripreme Koncila (siječanj 1959. – listopad 1962.) i ozračja njegovog završetka u prosincu 1965. Unatoč raširenoj sekularizaciji – barem na zapadu – najava Ivana XXIII. u javnosti je prouzrokovala nevidenu pozornost i zanimanje. Ipak, kako god je ta najava bila prodorna, isto je tako bila slaba, pa je stoga potaknula mnoga pitanja o budućem Koncilu.

Kakav je to Koncil htio sazvati papa Ivan? On nije oklijevao Koncil nazvati apsolutno tradicionalnim nazivom, to jest zasjedanjem biskupa. No, to nije bilo u proturječju s činjenicom da je htio Koncil epohalnoga prijelaza, to jest Koncil koji bi Crkvu uveo u novu fazu njezinoga puta. U toj je perspektivi Koncil poprimao po svemu posebno značenje, daleko više kao velik

¹ Članak »Drugi vatikanski koncil za mladost kršćanstva« je prethodno pripravljeno predavanje prof. emeritusa i dr. h. c. *Giuseppea Alberiga* za Međunarodnu konferenciju povodom četrdesete godišnjice završetka Drugoga vatikanskog koncila, koja je održana 7. prosinca 2005. godine na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Vrijedno je spomena da prof. Alberigo trenutno vodi Institut za religijske znanosti u Bologni, što ga je utemeljio poznati talijanski teolog Giuseppe Dossetti, te je urednik časopisa *Cristianesimo nella storia* i član uredništva brojnih drugih znanstvenih časopisa, među kojima valja izdvojiti *Concilium*, *Revue de sciences religieuses*, *The Catholic Historical Review*. Dosad je primio nekoliko doktorskih titula *honoris causa* u teologiji. Autor je brojnih knjiga i urednik mnogih izdavačkih projekata, među kojima treba izdvojiti uređivanje *Povijesti Drugoga vatikanskog koncila* u pet svezaka (*Storia del Concilio Vaticano II*, sv. 1–5, Bologna, 1995.–2001.). Prošle godine je objavio jedno omanje, sintetičko, djelo pod naslovom *Kratka povijest Drugoga vatikanskog koncila* (*Breve storia del concilio Vaticano II*, Bologna, 2005.), koje donosi zanimljiva iskustva koncilskoga događaja i vrednovanja Koncila iz perspektive doprinosa takozvane »Bolognske škole« nastanku i radu Koncila. Ovaj članak je zapravo zadnje poglavlje iz te knjige. Prilog je s talijanskog jezika preveo dr. Danijel Labaš.

»događaj« Duha negoli kao mjesto izrade i stvaranja normâ, kao što su bila zasjedanja prije njega održana tijekom stoljeća.

Koncil je trebao biti »zraka nebeskoga sunca«, izraz o kojemu je papa Ivan govorio više puta, a kojega je uzeo kako bi ukazao na Koncil kao na »novu Pedeseticu«. Bio je to »uzvišeni« način da bi se, tipično kršćanskim jezikom, istaknula izvrsnost (te) povijesne prigode i izvanrednih perspektiva što ih je otvarala. Zato je bilo potrebno da se Crkva s njome suoči s posebno dubokom obnovom, kako bi se očitovala svijetu i kako bi svim ljudima pokazala evandeosku poruku istom snagom i neposrednošću koju je imala izvorna Pedesetica. Osim toga, podsjećanje na Pedeseticu u prvi je plan stavilo djelovanje Duha, a ne djelovanje pape ili Crkve, pa i samog koncilskog zasjedanja.

Gljučne riječi: Drugi vatikanski koncil, Ivan XXIII., prilagodba vremenu, posadašnje, osjećaj vjere, svijest povijesnosti.

»Retrospektivna« priprema?

Tijekom duge pripreme za Koncil prevladavala su mišljenja što su ih poslali biskupi kao i stvaranje složenog aparata pripremnih povjerenstava, sve do same izrade više od sedamdeset planova o kojima je trebalo odlučivati, namijenjenih radu Koncila. No, priprema je – i na perifernoj »biskupskoj« razini, kao i u onoj »središnjoj« – odustala, ili pak nije imala snage, formulirati plan za buduće zasjedanje. Projekti/planovi pripremljeni za Koncil gotovo su uvijek bili sinteza najnovijega papinskoga učiteljstva. Zapravo, više *summa* prošlosti nego odgovori na nove probleme.

Ivan XXIII. sa svoje je strane slijedio karizmatičnu metodu, gotovo postupnu pedagogiju, skrbeći se samo da svima – biskupima, članovima Kurije, običnim kršćanima – predloži snažne i za povijesnu prigodu prikladne smjernice (»aggiornamento«, »pastoralna usmjerenost«, »znakovi vremena«, »mir«), s dubokim povjerenjem u Duha Svetoga, u osjećaj vjere crkvenoga tijela i u kreativnu sposobnost biskupskoga zasjedanja.

Međutim, dugo razdoblje što je proteklo od najave 1959. i početka radova u jesen 1962. imalo je neosporni pozitivan učinak, pobuđujući i šireći očekivanja koja su Drugi vatikanski koncil učinila događajem vjere koji je uključio neizmjereno velik broj žena i muškaraca koji su ga osjetili kao »svoju stvar«. Crkva je bila izazvana da shvati kako se nalazi pred novim svijetom kojemu je ponovno trebala predstaviti vrednote univerzalne jednakosti, siromaštva, pravde, mira i kršćanskoga jedinstva. Koncil je, dakle, trebao biti »susret lica Krista uskrsloga«. No, i u radijskoj poruci od 11. rujna 1962. – mjesec dana od otvaranja Koncila – papa nije određivao dnevni red radova već je snažno ukazivao na perspektivu koja je bila od izvanredne važnosti.

Trideset dana nakon toga, govor na otvorenju »Nek' se raduje majka Crkva« (*Gaudet mater Ecclesia*) omogućio mu je – i to daleko iznad običnoga prigodnog govora – da ukaže na duh, ciljeve i okvire Koncila. Dužnost Drugoga vatikanskog

koncila ne bi bila samo očuvati to dragocjeno blago [to jest, tradiciju], kao da bismo se brinuli jedino o starini, već se jakom voljom i bez straha posvetiti onome djelu što ga traži naše doba [...].

U svjetlu epohalne prigode, središte (*punctum saliens*) Koncila označeno je u »skoku naprijed prema doktrinarnoj prodornosti i oblikovanju savjesti«. Dana je također i uputa o metodi, prema kojoj je bilo potrebno razlikovati između »biti starog nauka ... i formulacije njegovog položaja«. Tako je papa isticao duboku razliku između sadržaja kršćanske objave i načina na koji su ljudi kroz stoljeća – riječima i shvaćanjima svoga doba – iznosili te sadržaje. Sadržaji su bili nepromjenljivi, načini izražavanja mogli su se prilagoditi vremenu (*aggiornamento*).

Bilo je to manje od programa radova, ali ujedno i više: bio je to stav što ga je papa predlagao koncilskim ocima, ostavljajući im potpunu slobodu i punu odgovornost da budu protagonisti Koncila. Samo nekoliko dana kasnije koncilsko zasjedanje prihvatilo je Poruku ljudima kako bi iskazalo zauzimanje biskupa da postanu što vjerniji svjedoci Kristovog evanđelja, preko obnove sebe samih i obnavljanja Crkve da bi »sjajnije i živahnije zasjalo svjetlo vjere« donoseći »u naše srce strepnje svih naroda, nemir duše i tijela, patnje, želje, nade«. Izražena je simpatija Crkve za cijelo čovječanstvo, a suprotstavilo se i pripremljenim shemama koje nisu bile pozorne na svijet.

Prve smjernice

Premda nije bio formuliran pravi i istinski program Drugoga vatikanskog koncila, ipak su na površinu izašle neke važne smjernice: nadasve ostvarivost ekumenske perspektive, s posljedicom odricanja od osuda; potom, potreba ponovnog promišljanja teologije o Crkvi koje je trebalo nadići »zaokruženost« Prvoga vatikanskog koncila koji je potvrdio papin primat i nepogrješivost. Iznesen je i problem odnosa episkopata s Rimskom kurijom, kao i osobito gorući problem reforme Kurije. Na drugoj strani, pod naslovom Crkva »ad extra«, put si je krčila potreba da se Koncil suoči s odnosom prema suvremenom svijetu u perspektivi koja ne bi bila tjeskobna kao ona »konkordatska« ili ona iz socijalnog nauka, u skladu sa zauzimanjem što su ga biskupi prihvatili u Poruci iz prvih dana.

Drugi vatikanski koncil potom je nastavljen, ostvarujući kompromis, između velikih tema koje su se stvorile iz govora na otvorenju Ivana XXIII. u svijesti episkopata te niza »manjih« problema koji su dobili puno prostora u prijedlozima (*vota*) biskupa, stvarajući na desetke planova.

Hrabra odluka Ivana XXIII. za Koncil koji će se ostvarivati sam po sebi, a ne biti »vođen« odozgo (ili od kurijskoga aparata) dala je velike rezultate, premda je platila cijenu. Prolazeći sada ponovno koncilskim radom i tekstovima što ih je ostvarilo zasjedanje, na površinu izlaze neki skokovi naprijed – odlučujući, kao i nepredvidljivi – prema većoj doktrinarnoj prodornosti biti kršćanstva (*depositum*

fidei) i njegovom prikladnijem formuliraju u prilog pastoralnih potreba, ali jednako tako u oči upadaju i goleme rupe i propusti. Najočitiiji se tiče zauzimanja za siromašne narode i siromaštva Crkve: temu je najavio papa u dva istupa u rujnu i listopadu 1962., a na nju su se vratili koncilski oci u Poruci otvaranja. Nakon što se Pavao VI. odrekao tijare u studenome 1964., na samome završetku koncilskih radova, nekoliko stotina biskupa potpisalo je – potaknuto važnošću argumenta, ali i razočaranjem zbog njegovoga slabog prihvaćanja u zaključcima Koncila – niz od trinaest nakana da će se osobno zauzeti kako bi se nadvladali nedostaci njihovog »života siromaštva prema evanđelju«.

I stalno ponavljane želje za reformom Kurije imale su tek vrlo skromne rezultate. Isto vrijedi i za probleme od velike važnosti kao što su rasizam, koji je još nadahnjivao teške diskriminacijske politike, ili animističke religije koje su nailazile na veliku suglasnost u Africi, a koji nisu ušli u dnevni red Drugoga vatikanskoga koncila. Cijela problematika ženskoga stanja u kršćanskoj zajednici još je jednom uvrštena u iskaze o Djevici Mariji.

No, cjelokupno razmišljanje o rezultatima Drugoga vatikanskoga koncila ne može ne uzeti u obzir neka dostignuća u metodi koja su, premda nisu izrečena točnim formulacijama, ipak imala vrlo važnu ulogu u koncilskim raspravama i podupiru mnoge njegove glavne zaključke. Neosporno je nadilaženje tradicionalne deduktivne metode, premda na još nepotpun način. Na to su utjecali već učinjeni koraci predkoncilskoga teološkog istraživanja, nadvladavajući sumnju o heterodoksiji (krivovjerju) u koju su ti pokušaji bili zapali. Višekratno utjecanje Koncila toj metodi imalo je značenje obrata, kojega se ponekad osporavalo, ali je sad već bio nezaustavljiv.

Sučeljavanje s »profanim« znanostima i – ne manje – s teološkom refleksijom protestantskog nadahnuća već je dugo vremena uzalud izazivalo katoličku teologiju, što ju je papinsko učiteljstvo zadržavalo na zastarjelom stajalištu. Hrabra i dalekovidna novost što ju je u srednjem vijeku uveo Toma Akvinski prihvaćanjem »poganskoga« aristotelizma kao kulturne osnove kršćanske refleksije paradoksalno se činila konačnom i valjanom zauvijek. U ime neoskolastike zanemarivao se rizik progresivne »esencijalizacije« doktrinarnih iskaza, svedenih na apstraktne formule, što je dovelo do dramatičnoga osiromašenja kršćanske poruke. I s tim u vezi ozračje što se stvorilo Koncilom omogućilo je započinjanje »posadašnjenja« (»aggiornamento«) kadroga ponovno dati zamah katoličkoj refleksiji i ponovnome stupanju u vezu sa suvremenom mišlju.

»Priateljska« povijest

S utjecanjem induktivnoj metodi povezano je prihvaćanje povijesti, to jest priznanje da kršćanstvo živi i diše unutar (a ne »izvan« ili »usprkos«) povijesnoga zbivanja čovječanstva. Nužnost duboke kritičke prerade stajališta katolištva već

se vidjelo u ponekoj bojažljivoj tvrdnji učiteljstva Pija XII., poput želje da Crkva uspije tumačiti povijest. S nasljednikom pape Pacellija to prilagođivanje poprimilo je neočekivanu aktualnost i ritam. U činu najave Koncila (bula) ističe se trajni odnos Krista s ljudskom poviješću, odnos koji se pojačava u kritičnim trenucima same povijesti.

Bula nastavlja tvrdeći da se upravo u takvim trenucima Crkva mora jače zauzimati. Kada se podsjetilo na taj osnovni kriteriji, Ivan XXIII. primjenjuje ga na »danas«. On tvrdi da je »na djelu kriza društva«, da je »čovječanstvo na obratu novoga doba«, da se prolazi osobito bremenitom i važnom fazom. Ovo su vrlo jasna vrednovanja, koje papa vrlo zauzeto iznosi, a koja žele biti epohalna ocjena, daleko više od tek tehničko-političke procjene.

Ivan XXIII. je usredotočen na duboku razinu, na smjerove tendencija dugoga razdoblja, važnih za sudbinu čovječanstva u njezinoj sveukupnosti. Povijest, i kao prošlost i kao sadašnji život čovječanstva, zapravo je kontekst božanskoga plana spasenja u kome se – a ne usprkos kome – odvija kršćanska zbilja. Ovdje se stoga događa hodočašće kršćana, kao što podsjeća dekret o misijama »Bog je odlučio ući u ljudsku povijest [...] na konačan način [...] šaljući svoga Sina« (AG, 3). Cjelokupno, Drugi vatikanski koncil s obzirom na odnos Crkva–povijest označio je radikalni preokret tendencije u odnosu na prevladavajuće usmjerenje u katolištvu barem četiri stoljeća.

Najodlučnije upute čine se one sadržane u konstitucijama o liturgiji, o Crkvi i o riječi Božjoj jer na djelu pokazuju važnost povijesnih prilika kršćanstva. Primijećena je nedostatnost i sporednost prostora priznatoga ulozi Duha Svetoga u sveukupnoj ekonomiji Koncila. U nedostatku prikladnoga razvoja te dimenzije, koncilske upute izložene su jednostavnim tumačenjima koja ne dosežu ni stvarnu povijesnu dubinu događaja ni – još manje – duboka i skrovida značenja što ih ti događaji sadrže, a koji se ne mogu shvatiti ukoliko se ne prijeđe na jednu drugu razinu razumijevanja.

Koncil je u više slučajeva pokazao – mora se to priznati – da primjenjuje kriterije koje je sam formulirao na banalan način. To se dogodilo glede utjecaja medija u modernim društvima, kao i kada je prihvatio jednostavni povijesni optimizam »zapadnoga« obilježja u dobrom dijelu konstitucije *Gaudium et spes* i kada je sam dokument na površinski način protumačio evanđeosku profinjenost molbe naroda za mir. Kršćanska povijest nije slučajno prepuna dvosmislenosti, bilo u smislu gluhoće i sljepoće pred velikim povijesnim novostima, bilo nesporazuma glede mesijanskih značenja povijesti same.

Unatoč tim nedostacima, Drugi vatikanski koncil legitimirao je mogućnost tumačenja kršćanstva ne samo u perspektivi spasenja i providonosnog nauma koji se u njoj nalazi, već i na pozitivnom planu preko strogog korištenja povijesno-kritičke metode.

Očekivanja i rezultati

Unatoč znatnom podudaranju između mnogih očekivanja – naznačenih »na hladno« prije Koncila – i zaključaka, Drugi vatikanski koncil – premda opterećen određenim brojem dekreta predkoncilskoga nadahnuća – sveukupno je nadmašio očekivanja, ostvarujući dublji i cjelovitiji »obrat« nego što su instancije prije neposrednog početka mogle dalekovidno i hrabro poželjeti. To ne niječe doprinos što su ga dali »pokreti« obnove prve polovice XX. stoljeća: svaki puta kada je Drugi vatikanski koncil znao dati učinkovite odgovore na probleme crpao je iz elaboracija i iskustava tih pokreta.

Na konsenzus velike većine koncilskih otaca naišle su nove perspektive na koje je 11. listopada 1962. ukazao Ivan XXIII. Rodio se »novi« koncil, to jest koncil različit od onih iz prethodne tradicije u onoj mjeri u kojoj ga nije određivao odgovor na heretička zastranjenja – kao drevne koncile – ni potrebe organiziranja kršćanstva – kao što su bili Lateranski koncili srednjega vijeka – ni dramatični zahtjevi – kao u Konstanci, Baselu i Tridentu – niti je, na kraju, ostvario dobro određeni projekt – kao Vatikanski koncil 1870.

Koncil je radio tijekom dva različita pontifikata. Ivan XXIII. htio ga je i započeo, Pavao VI. prihvatio, nastavio i završio. Poticaji koje su i jedan i drugi dali biskupskom zasjedanju i intervencije što su ih obojica učinili u tijeku radova bile su osjetno različite. Od pape Ivana potekla je sama zamisao o Koncilu, označena »jedinstvom misli s velikim brojem ljudi« o uvjerenju da vjera može stvoriti povijesni događaj primjeren novim potrebama čovječanstva. Kada je mislio intervenirati u radove zasjedanja, činio je to nadahnjujući se željom da olakša očitovanje najdubljih uvjerenja koncilskih otaca. Papa Pavao vjerno je prihvatio Koncil, potrudio se da mu zajamči jednodušnost, opetovano je intervenirao kao moderator i kao kočnica u odnosu na uvjerenja većine svoje braće u biskupstvu, te je imao ustrajnosti dovesti ga do kraja.

»Novi« koncil

Drugi vatikanski koncil čini se koncilom zauzetim dovesti Crkvu da zborno odgovori pozitivno, to jest ponovno predlažući bitne evandeoske sadržaje čovječanstvu današnjice prema kriterijima pastoralnosti i posadašnjenja (*aggiornamento*). Ti kriteriji nisu uvijek dosljedno primjenjivani u radovima i odlukama zasjedanja: skučenost vremena na raspolaganju tu je zadaću učinila teškom, tim više što su ti kriteriji previše vremena bili neuobičajeni – štoviše, nepoznati – katoličanstvu, pa je za njih nedostajalo kako novije navike tako i koncepcijskog produblivanja.

Koncilsko zasjedanje ipak je smoglo hrabrosti i dovoljno uvjerenja da napusti euro(po)centrizam, koji ga je obilježavao na početku. Episkopati »trećega svijeta«

postupno su došli do prostora, utječući sve više na radove i odluke. Ta de-europeizacija potvrdila je našla nadasve u utjecaju što ga je koncilsko događanje ostvarilo baš na kontinentima »periferije« svijeta. Kulture i kršćansko iskustvo, čiji su nosioci bili ti episkopati, na odlučujući su način ojačali i usmjerenja za nadvladavanje pravne impostacije koju je Crkva prihvatila na zapadu. Iz toga je proistekao poticaj Drugoga vatikanskog koncila da pravno-institucionalnu dimenziju stavi u podređeni položaj u odnosu na sakramentalnu dimenziju.

Napuštanje slike Crkve kao »savršenog društva«, sličnoga modernim državnim organizacijama, omogućilo je ponovno stjecanje prirode zajedništva Crkve na svim razinama. Znakovito je što je odlučujući poticaj u tome smislu došao od episkopata dalekoga Čilea, određujući uvrštavanje ključne tvrdnje u konstituciju *Lumen gentium* prema kojoj je »Bog htio posvetiti i spasiti ljude ne pojedinačno, bez ikakve veze između njih, nego je htio od njih učiniti narod koji bi ga uistinu priznavao i vjerno mu služio« (LG, 2).

Gotovo nitko u trenutku najave novoga koncila nije znao zamisliti vrstu »usmjeravajućih« a ne »zapovjednih« odluka koje su obilježile tekstove što ih je usvojio Drugi vatikanski koncil. Najviše što se moglo priželjkivati bilo je odricanje od osuda.

Nadići razdoblje ekleziocentrizma nije podrazumijevalo samo zalaz prevladavajuće važnosti Crkve nad vjerom, već nadasve ponovno otkrivanje drugih dimenzija kršćanskoga života. Tako je započet obrat prioriteta, to jest napuštanje oslanjanja na crkvene institucije, na njihov autoritet i njihovu djelotvornost kao središte i mjeru vjere i Crkve. Vjera, zajedništvo i otvorenost za služenje ono su što zapravo čini Crkvu. To su vodeće vrijednosti na kojima se mjeri evanđeoska prikladnost strukture, a i ponašanja crkvenih institucija. Osim toga, promisliti i preokrenuti prioritet podrazumijeva priznanje vrijednosti vrhovnoga crkvenog kriterija osjećaja vjere (*sensus fidei*) i znakova vremena umjesto unutarnje logike institucija, koje često vodi moć umjesto autoritet (*exousia*) i služenje (*diakonia*).

Zborna asimilacija?

U toj optici lako je primijetiti da su recepcija Drugoga vatikanskog koncila – i možda samo njegovo razumijevanje – još nesigurni i u začetku. S jedne strane, suverenost riječi Božje, središnje mjesto liturgije i euharistije, zauzimanje za zajedništvo – od osnovne razine župne zajednice do one među biskupijskim zajednicama sve do onoga među različitim kršćanskim tradicijama – pojavljuju se samo povremeno i u nedostatnoj mjeri u središtu crkvenoga života.

Vrlo često vjernici se još nalaze pred raširenom crkvenom (i laičkom) birokratizacijom, koju je proizvelo pogrešno shvaćeno posadašnjenje (*aggiornamento*), a to je zapravo učinak izjednačavanja sa svjetovnim ustanovama. Uz značajne novosti za zajedništvo, kao što je izbor jednoga njemačkog biskupa za Petrovog

nasljednika ili kao što su pastoralna putovanja rimskoga biskupa umjesto stoljetnoga hodočašća u Rim (*ad pedes apostolorum*), druge – poput Biskupske sinode – očigledno pogoda nemoć. Neke druge, kao što su Pastoralna i Prezbiterska vijeća pokazale su se već iscrpljenima – nadasve u Europi – nakon tek nekoliko godina iskustva.

Izgleda da su biskupske konferencije, koje su dale važan doprinos animiranju Drugoga vatikanskog koncila, istodobno u opasnosti od birokratizacije i centralizma koji podrivaju njihove mogućnosti da postanu djelotvorni znakovi zajedništva među Crkvama. Zauzimanje – kojim su ponovno reaktivirane časne institucije kao što su sinode ili katekizmi – u opasnosti je da ne uspije nadvladati ponavljanje crkvene zbilje bez stvarnoga učinka, i to zbog nedostatka prikladnoga napora u ponovnom promišljanju i jedne i drugog u duhu hrabrog posadašnjenja (*aggiornamento*).

Osim toga, nikada kao u posljednjim desetljećima nisu tako oštrim ritmom jedna za drugom slijedile mjere reforme Rimske kurije, uvijek od sporedne važnosti; zapravo to su mjere koje su daleko od uvođenja stvarnoga posadašnjenja (*aggiornamento*) u suglasnosti s novim okolnostima vjere i crkvenoga zajedništva. Na drugoj strani, obećavajuća zora procesa ujedinjenja kršćanskih Crkava zaplela se u milijardu »razgovora«, nadahnutih iskrenom željom da se nadvladaju neslaganja, a koji su ostali gotovo uvijek svrha sebi samima, bez kreativnog poticaja.

Duboka asimilacija koncilskog iskustva dijeljenja i istraživanja, te oslobađajućih usmjerenja Drugoga vatikanskog koncila složen je i dugotrajan proces. Istina je da živimo u »zbijenoj« kulturi, koja brzo troši i loše pamti, ali ono što kani imati utjecaja na mentalna područja i društvena ponašanja velikoga dijela čovječanstva još uvijek treba vrijeme koje se mjeri barem »naraštajima«.

Tajna Koncila

Na kraju, je li održan »tajni« Koncil? Jedan od najopreznijih promatrača, luteran Skydsgaard, potaknuo je na traženje »tajnoga Koncila«, s one strane institucionalnih ili pak izvanjskih aspekata. Ne može promaknuti da je Koncil bio i događaj traženja evanđelja, daleko više od epizodnog čina, daleko više od stanke u crkvenoj rutini. Upravo pastoralna priroda Drugoga vatikanskog koncila i njegov cilj posadašnjenja (*aggiornamento*), sudjelovanju biskupa, teologa i promatrača dali su bremenitu važnost, te navode da se u toj prirodi otkrije duboko iskustvo sudioništva. Sudioništva koje je nadišlo, često tjeskobne i formalne, granice odnosa među crkvenim službenicima. Stotine osoba koje se nisu uopće uzajamno poznavale, koje ponekad jedne u druge nisu imale povjerenja, koje su bile jako različite po dobi, iskustvu, jezicima i udaljenim kulturama susrele su se da bi dale život zajedničkom pothvatu, čije su implikacije išle daleko iznad

onoga – premda bitnoga – institucionalnog ispunjavanja: izrade i odobravanja odluka.

S toga stajališta, Koncil je bio 'divot djelo' katoličkoga episkopata i, 'fili-granski', Duha Svetoga. Naime, neosporno je da je samo duboki razvoj biskupa omogućio prijelaz (možda bi se moralo reći »obrat«) od nepokretne i bojažljive pasivnosti stotine odgovora poslanih u Rim 1960. do odluka za koje je glasovao Koncil. Nemoguće je golim okom ne primijetiti kvalitativni skok koji je protekao od *ocjena*, kojima su biskupi odgovorili na poziv Ivana XXIII. i slike kršćanstva i Crkve što ju je iznio Drugi vatikanski koncil upravo snagom konsenzusa gotovo svih tih istih biskupa.

Nakon 1959. polako je i gotovo neosjetljivo sazrijevala raširena klima koja je pripremila velik broj biskupa, nadasve zemalja atlantskoga pojasa, ali i drugdje, da Drugi vatikanski koncil vide kao jedinstvenu prigodu za obnovu Crkve, na tragu instancija što su ih prethodnih stoljeća formulirali liturgijski, biblijski i ekumenski pokreti. Gorljivost klime što se je stvorila u Rimu zbog produženoga boravka više od dvije tisuće biskupa, isto toliko »stručnjaka« – teologa, crkvenih pravnika, povjesničara – i vrlo brojnih novinara sa svoje je strane u sve većoj mjeri odigrala znatnu ulogu u osvješćivanju biskupa.

Crkvena kićenost, kulturne razlike, ponekad ogromne ekonomske distance nisu spriječile stvaranje zbiljskoga bratstva koje je možda bilo tajni uzrok utjecaja što ga je »događaj Koncil« imao na vjernike, kao i na javno mnijenje.

To je *humus* na kojemu se hranilo iskustvo odgovornosti tolikih koncilskih otaca, duboko mijenjajući njihova uvjerenja. Tako se može shvatiti trajna prisutnost velike većine, što se očitovalo kod svih ključnih glasovanja, od onih o sakramentalnom obilježju biskupskoga posvećenja i o kolegijalnosti do onih o ekumenskom stajalištu katoličanstva, od onih o središnjem mjestu Biblije do onih o odnosu prijateljstva s čovječanstvom i onih o vjerskoj slobodi i odnosu sa židovskim narodom i drugim religijama.

Je li Koncil mogao učiniti više? Sa stajališta povijesti Drugoga vatikanskog koncila pitanje dovodi u nepriliku a odgovor je skroman. Perspektive što ih je ponudio Ivan XXIII. zbog same činjenice da je sazvao drugi koncil nakon onoga iz 1870. i još više one što ih je zacrtao u govoru otvorenja čine se toliko sugestivnima koliko i zauzetima. Obzorje mnogih koncilskih otaca bilo je daleko ograničenije. Hipoteza, poput one što ju je iznio Lercaro početkom prosinca 1963., u prilog koncilu koji bi se zauzeo u središte staviti siromaštvo u svim njegovim duhovnim, kulturnim i institucionalnim dimenzijama, pala je u vodu unatoč zanimanju što je pobudila među episkopatima trećega svijeta. Ista sudbina zadesila je prijedlog što ga je iznio patrijarh Maksim IV. i što su ga prihvatili mnogi drugi, prema kojemu je Koncil trebao stvoriti središnje biskupsko tijelo koje bi – predstavljajući univerzalni episkopat – bilo zaduženo stabilno surađi-

vati s papom u najvećim odlukama što se tiču cijele Crkve. Popis bi mogao biti i duži ...

Ipak, Drugi vatikanski koncil ostavio je puno drukčiju Katoličku crkvu od one u čijem je okviru bio otvoren. Položaj »kršćanstva« – koje je bilo još prevladavajuće u Europi i preko njega u katoličkom svijetu – 8. prosinca 1965. izgleda nadvladan. Preživjeli su samo fragmenti, ponekad i vrlo žilavo tvrdoglavi u prihvaćanju povijesnog zaokreta; riječ je ipak o nostalgичnim trzajima. Dugotrajno, izlazak iz protureformističkog razdoblja i Konstantinovog doba obilježava »zaokret« koji je započeo Koncilom, nužno složen i postupan zaokret, komu je postavio premise i obilježio početak.

Rođena je nova svijest povijesnosti Crkve: kako podsjeća *Lumen gentium*, Crkva je »određena da se raširi u sve krajeve, ulazi u ljudsku povijest ...« (LG, 9) i »dužnost joj je da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu Evanđelja ...«, kao što uči *Gaudium et spes* (GS, 4). Bilo je to iskustvo slobode i kreativnosti. Slobode, budući da je prema *Dei verbum* »u svojoj dobroti i mudrosti odlučio (je) Bog da objavi Sebe i da saopći Otajstvo svoje volje (...) po Kristu ...«, i još da »ovom objavom nevidljivi Bog u bujici svoje ljubavi zapodijeva razgovor s ljudima kao prijateljima« (DV, 2). Drago Očevo očinstvo uključuje sve ljude, naime »... božanska Providnost ne uskraćuje pomoć potrebnu za spasenje onima koji bez svoje krivnje nisu još došli do jasne spoznaje Boga ...« (LG, 16). A deklaracija *Nostra aetate* izjavljuje da »su svi narodi jedna zajednica; imaju isti iskon, jer je Bog sav ljudski rod nastanio po svoj površini zemaljskoj; svima je posljednji cilj Bog, čija se providnost i svjedočanstvo dobrote, a i naum spasenja protežu na sve« (NAE, 1). »U dubini savjesti čovjek otkriva zakon koji on sam sebi ne daje ali kojemu se mora pokoravati. Taj glas, što ga uvijek poziva da ljubi i čini dobro a izbjegava zlo ... savjest je (koja je) najskrovitija jezgra i svetište čovjeka ...« (GS, 16), a »... Duh Sveti pruža svima mogućnost da se, na način koji je Bogu poznat, pridruže tom pashalnom misteriju« (GS, 22).

Najviši stupanj kreativnosti, svetost, nije pridržan povlaštenim kategorijama budući da »... su svi vjernici, bilo kojeg staleža i stupnja, pozvani na potpuni kršćanski život ...«, kako tvrdi *Lumen gentium* (LG, 40) i svi su pozvani upoznati Riječ Božju (DV, 25).

Pokušava li snaga doktrinarnih i institucionalnih običaja stečenih u posljednjim stoljećima – koji se jako razlikuju od velike Tradicije – progutati Drugi vatikanski koncil i »normalizirati« katoličanstvo, vraćajući ga u prijašnji položaj bezivotnosti? Pokušava li se Crkva-zamak pedesetih godina, učvršćena na »čvrstim točkama« *Mystici corporis* i *Humani generis* ponovno utjeloviti oko moralističkih bedema, od *Humanae vitae* do *Mulieris dignitatem* sve do *Veritatis splendor*? Ponovno se javlja prijetnja nepovjerljivog katoličanstva prema ljudskoj povijesti, gotovo kao da bi utjelovljenje, križ i uskrsnuće bili na nebu, a ne među nama i za nas. Ne smije nam se skrivati da se tu i tamo očituje tendencija da se Drugi

vatikanski koncil svede na »slabi Koncil«. Sličan se fenomen već pokazao nakon velikoga Kalcedonskog koncila (451.), koji je iznio shvaćanje Krista koje drži i još uvijek nadahnjuje kršćansku vjeru, te se ponovio nakon ključnoga Tridentskog koncila (1545.–1563.), koji je katoličanstvo izvukao od unutarnjega raspadanja uzrokovanoga crkvenom dekadencijom i od protestantskog »nagrivanja«. U oba slučaja očitovala se struja koja je htjela »normalizirati« kako Kalcedonski koncil – niječući važnost doktrinarnog zaokreta što ga je on uveo i ostavljajući stoga da i dalje preživljavaju doktrinarne razarajuće napetosti – tako i Tridentski koncil – svodeći ga na jačanje autoriteta Rima, unatoč žilavom i srčanom otporu sv. Karla Boromejskog koji se zauzimao za ponovno jačanje lokalnih Crkava.

Ograničeno viđenje Koncila izražava se podupirući koncilske dekrete, ali niječući važnost Koncila u njegovoj sveukupnosti kao »događaja«; prihvaćaju se službeni protokoli, ali se nema povjerenja u živu osobnu dokumentaciju sudionika; poziva se na tradiciju ne kao na *tradere*, to jest »predavanje« objave i vjerničkoga iskustva iz prošlosti, već kao na rigidnu, zatvorenu i nepokretnu baštinu. Htjelo bi se također pokopati značenje pontifikata Ivana XXIII. u totalni »kontinuitet« s onim Pavla VI., ignorirajući različitost koja je jedno od bogatstava rimskoga pontifikata; tako se dolazi do poništavanja »koncilskog zaokreta« i – ne kao zadnje – do smanjivanja značenja koncilskoga učenja o Crkvi: liturgiji kao sudjelovanju, sakramentalnosti biskupstva i kolegijalnosti biskupa s papom, vjerskoj slobodi, suverenosti Svetoga pisma, odnosu »prijateljstva« s čovječanstvom i njegovom poviješću.

Čin koji je katoličanstvo pozvao na Koncil i – potom – samo odvijanje velikoga koncilskog zasjedanja pobudili su šire i dublje zanimanje, daleko izvan uobičajenih crkvenih granica. Štoviše, zanimanje se ubrzo pretvorilo u poletno uključivanje i pretvorilo se u »koncilsko ozračje«. Ozračje koje se nadalje izražavalo u naklonom očekivanju koncilskih odluka i u otvorenosti za promjenu. Novi dokaz širine toga konsenzusa očit je iz izolacije u kojoj je ostao prosvjed i, na kraju, šizma sljedbenika »tradicionalista« francuskoga biskupa Marcela Léfèbvrea.

To govori o mjeri važnosti recepcije Drugoga vatikanskog koncila koja uključuje ne samo »službenu« Crkvu – papu, biskupe, svećenike – već cijeli narod Božji. Povlačenje koncilskoga poticaja u sebe samog impliciralo bi vrlo široko razočaranje koje bi pokvarilo izvrsno gibanje očekivanja i otvorenosti.

Drugi vatikanski koncil je ogromni »slap« milosti Duha, koji krijepi vjeru i pomlađuje Crkvu.

Summary

SECOND VATICAN COUNCIL FOR THE YOUTH OF CHRISTIANITY

A complete evaluation of the results of the Council requires a complicated analysis that needs to be implemented at several levels. One of the approaches can acceptably be realised through facing the circumstances surrounding preparations for the Council (January 1959 – October 1962) and the circumstances surrounding its conclusion in December 1965. Despite widespread secularisation – at least in the West – the announcement of John XXIII attracted public attention and interest that had not been seen until then. Nevertheless, regardless of how penetrating his announcement was, at the same time it was very weak and so led to questions of a future Council.

What sort of Council did Pope John wish to convene? He did not hesitate to call the Council its absolutely traditional title, a conference of bishops. However, this was not in contradiction to the fact that the Council desired an Episcopal transition, that is, a Council that would introduce the Church into a new phase upon its way. In that regard the Council acquired a special significance, as a far greater »happening« of the Spirit rather than a place to create and formulate standards, as conferences prior to it had been for centuries.

The Council was to have been »a ray of heavenly sunlight«, where Pope John spoke on several occasions and that he used to portray as a »new Pentecost«. This was an »exalted« way to point out excellence(ies) in layman's terms of historical events and extraordinary perspectives that it opened up. That is why it was necessary for the Church to be faced with particular deep renewal so that it could tell the world and with the same strength and immediacy that the first Pentecost had, show the message of the Gospel to all people. In addition, reminiscence of Pentecost brought the acts of the Spirit into the fore and not the acts of popes or the Church or, in fact, Councils themselves.

Key words: Second Vatican Council, John XXIII, adapting to time, currentness, feeling of faith, awareness of history.